

Prawa człowieka w Federacji Rosyjskiej

Prawa człowieka w Federacji Rosyjskiej

Warszawa
kwiecień 2022

Spis treści

I. Uwagi wstępne	4
II. Stan przestrzegania praw człowieka w Federacji Rosyjskiej	5
1. Wykorzystywanie instrumentów ekstradycyjnych przez Federację Rosyjską do ścigania przeciwników politycznych	5
2. Funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości i prawo do rzetelnego procesu sądowego ...	6
1. Dane Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych i Amnesty International. ...	7
2. Rada Europy	8
a. Komisarz Praw Człowieka	8
b. GRECO (Grupa Państw Przeciwko Korupcji)	9
c. Europejski Trybunał Praw Człowieka.	10
3. Organizacja Narodów Zjednoczonych	11
3. Stosowanie tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania	12
4. Warunki panujące w placówkach penitencjarnych	13
5. Wpływ konfliktu Federacji Rosyjskiej z Ukrainą na poszanowanie praw człowieka z uwzględnieniem ataku zbrojnego Federacji Rosyjskiej na Ukrainę z dnia 24 lutego 2022 r. ...	16

I. Uwagi wstępne

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej: HFPC) jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest ochrona praw człowieka, w tym ich przestrzeganie przez organy władzy publicznej w Polsce. W ramach realizacji tych celów HFPC kierowała licznymi opiniami na potrzeby postępowań zarówno przed sądami krajowymi, Trybunałem Konstytucyjnym, jak i Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. HFPC realizuje także wspólne działania z wieloma międzynarodowymi i zagranicznymi organizacjami i instytucjami, w tym organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie Rosji¹ i Ukrainy (m.in. w Donbasie^{2 3} i na Krymie⁴) – w zakresie monitorowania i raportowania stanu przestrzegania praw człowieka. HFPC korzysta przy tym również z powszechnie dostępnych i wiarygodnych raportów przygotowanych przez organizacje rządowe, pozarządowe i międzynarodowe.

Niniejsza informacja na temat sytuacji praw człowieka w Federacji Rosyjskiej została przygotowana przez Helsińską Fundację Praw Człowieka m.in. na potrzeby postępowań w sprawie prawnej dopuszczalności wydania osób na wnioski Federacji Rosyjskiej, z uwzględnieniem zagrożeń dla obywateli innych państw, a w szczególności ob. Ukrainy. Poszczególne części niniejszej opinii dotyczą: (1) wykorzystywania instrumentów ekstradycyjnych do ścigania przeciwników politycznych, (2) funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości i prawa do rzetelnego procesu sądowego, (3) stosowania tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, (4) warunków panujących w placówkach penitencjarnych oraz (5) wpływu konfliktu Federacji Rosyjskiej z Ukrainą na poszanowanie praw człowieka z uwzględnieniem ataku zbrojnego Federacji Rosyjskiej na Ukrainę z dnia 24 lutego 2022 r.

-
- 1 Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Projekt *Wsparcie obrońców praw człowieka w krajach byłego ZSRR*, informacja dostępna pod adresem: <https://www.hfhr.pl/projekt-wsparcie-obroncow-praw-czlowieka-w-krajach-bylego-zsrr/>.
  - 2 Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Przeżyć piekło: Świadczenia ofiar dt. miejsc nielegalnego przetrzymywania w Donbasie (Surviving hell – testimonies of victims on places of illegal detention in Donbas)*, dostępny pod adresem: https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/01/SURVIVING-HELL_eng_web.pdf.
  - 3 Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Prawo do pomocy społecznej ze względu na inwalidztwo powstałe w wyniku działań wojennych na Donbasie – raport HFPC z monitoringu w Słowińsku*, dostępny pod adresem: <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/REPORT-DISRIGHTS-DONBAS-ONLINE-VERSION.pdf>.
  - 4 Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Krym: Sprawa 26 lutego (26 February CRIMINAL CASE)*, dostępny pod adresem: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/201712_sajt_Press_Analit_ZvitA4_engl.pdf.

II. Stan przestrzegania praw człowieka w Federacji Rosyjskiej

1. Wykorzystywanie instrumentów ekstradycyjnych przez Federację Rosyjską do ścigania przeciwników politycznych⁵

W ostatnich latach powtarzają się doniesienia o tym, że autorytarne reżimy, w tym Rosja, wykorzystują Międzynarodową Organizację Policji Kryminalnej (Interpol) do poszukiwania i karania przeciwników politycznych.⁶ Zgodnie z aktualnymi informacjami zawartymi w opublikowanym w marcu 2021 r. raporcie Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych o przestrzeganiu praw człowieka na świecie w 2020 r., Federacja Rosyjska stosuje politycznie motywowane represje wobec osób znajdujących się poza jej terytorium, w tym przy wykorzystaniu narzędzi Interpolu.⁷ Według danych zawartych w przywołanym raporcie istnieją wiarygodne doniesienia o tym, że Rosja próbowała niewłaściwie wykorzystać międzynarodowe instrumenty ścigania dla celów politycznych jako represje wobec konkretnych osób znajdujących się poza jej terytorium. Władze Rosji wykorzystywały dostęp do Interpolu, aby atakować wrogów politycznych za jej granicami; m.in. dnia 21 stycznia 2019 r. złożyły siódmy wniosek do Interpolu o ściganie brytyjskiego inwestora Williama Browdera, publicznego propagatora „Ustawy Magniński’ego” sankcjonującej ustawodawstwo przeciw łamaniu praw człowieka w tym kraju.⁸ Znany jest także m.in. przypadek lidera opozycji czeczeńskiej Achmeda Zakajewa zatrzymywanego w 2002 r. i 2010 r. pod niesłusznymi zarzutami działalności terrorystycznej, który obecnie posiada status uchodźcy w Wielkiej Brytanii czy aktywisty na rzecz ochrony przyrody Petra Silajewa zatrzymanego w 2012 r.⁹ Sprawy takie dotyczyły także m.in. byłego premiera Ukrainy Arsenija Jaceniuka, któremu Rosja zarzuciła w kwietniu 2017 r. rzekomy udział w konflikcie czeczeńskim w latach 90-ych i zabicie kilkudziesięciu osób¹⁰ (Interpol odmówił umieszczenia jego nazwiska na liście poszukiwanych¹¹ oraz skonfliktowanego z rodziną Ramzana Kadyrowa Czeczena Isy Jamadajewa).¹² Departament Polityki Parlamentu Europejskiego ds. Praw

---

5 Dane w tej części opinii pochodzą głównie z raportu *Republika Strachu. Prawa człowieka we współczesnej Czeczenii, autorstwa Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka*, pod red. Marty Szczepanik, 2019, dostępnego pod adresem: <https://www.hfnr.pl/wp-content/uploads/2019/01/Czeczenia-raport-COI-2019-FIN.pdf>

6 Открытая Россия, Путинизация Интерпола, 3 декабря 2016, <https://openrussia.org/notes/703163/>

7 Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, *United States Department of State, Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Russian Federation*, dostępny pod adresem: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>.

8 Ibidem.

9 Ibidem.

10 РБК, Россия отправила в Интерпол запрос на объявление в розыск Яценюка, 28 апреля 2017, <http://www.rbc.ru/politics/28/04/2017/590317b59a79479a48ced498>

11 Interfaks-Ukraina, Интерпол официально отказал РФ в запросе на международный розыск Яценюка, 3 May 2017, <http://interfax.com.ua/news/general/419386.html>

12 Росбалт, Чеченские силовики начали «охоту» на Ямадаева, 20 апреля 2017, <http://www.rosbalt.ru/moscow/2017/04/20/1609249.html>

Obywatelskich i Spraw Konstytucyjnych w swoim raporcie z lutego 2022 r., wskazał, iż problem istnieje od ponad dekady, a Federacja Rosyjska jest jednym z krajów, które w dalszym ciągu traktują Interpol jako narzędzie politycznego zastraszania¹³.

W 2019 r. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy (PACE) zwróciło uwagę, że Interpol przyjął środki mające na celu poprawę funkcjonowania systemu, m.in. poprzez wprowadzenie możliwości dokonywania przeglądu „Czerwonych Alertów”. Zgromadzenie stwierdziło jednak także, że Interpol powinien zrobić więcej, aby chronić prawa poszukiwanych, w tym wprowadzić dalsze usprawnienia prewencyjnej i następczej kontroli „Czerwonych Alertów”.¹⁴ Bernd Fabritius, sprawozdawca PACE ds. praw człowieka i autor raportu *Abusive use of the Interpol system: the need for more stringent legal safeguards*, stwierdził, że obecnie osoby te „nie mogą z powodzeniem zgłaszać sprzeciwu do sądu krajowego lub międzynarodowego” oraz, że „czasami ludzie są aresztowani i ekstradowani do krajów, w których nie mogą spodziewać się sprawiedliwego procesu lub gdzie grożą im tortury, a nawet nie wiedzą, że byli przedmiotem zgłoszenia do Interpolu” (*ibid*). Rada Europy jeszcze w 2017 r. potępiła Rosję i Iran za nadużywanie systemu Interpol i wykorzystywanie tzw. „Czerwonych Alertów” (*Red Notices*) do ścigania przeciwników politycznych i zwalczania wolności wypowiedzi.¹⁵ Według szacunków Rady Europy nadużywanie tych mechanizmów doprowadziło do pięciokrotnego wzrostu liczby „Czerwonych Alertów” w latach 2005-2016 (z 2 343 w 2005 r. do 12 787 w 2016 r.).

2. Funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości i prawo do rzetelnego procesu sądowego

Zgodnie z obowiązującą Konstytucją Federacji Rosyjskiej z dnia 12 grudnia 1993 r.¹⁶, organy władzy sądowniczej są niezależne od pozostałych władz (art. 10 ustanawiający trójpodział władzy: „*Organy władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej są niezależne*”), a sędziowie są niezawisli (art. 120: „*Sędziowie są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji Federacji Rosyjskiej oraz ustawie federalnej*”). Zasada niezawisłości jest podkreślana również w Ustawie Federalnej o statusie sędziów¹⁷ oraz w Federalnym Prawie Konstytucyjnym¹⁸, które zakazuje ustanawiania prawa podważającego niezależność sądownictwa, jednakże w praktyce przepisy te często nie są przestrzegane.

---

13 Departament Polityki Parlamentu Europejskiego ds. Praw Obywatelskich i Spraw Konstytucyjnych, *Ensuring the rights of EU citizens against politically motivated Red Notices*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/708135/IPOL_STU\(2022\)708135_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/708135/IPOL_STU(2022)708135_EN.pdf).

14 Resolution 2315 (2019) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 29 November 2019 and report of Bernd Fabritius (Germany, EPP/CD), rapporteur of PACE of 29 March 2017: *Abusive use of the Interpol system: the need for more stringent legal safeguards*, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=28303&lang=en>.

15 RFE/RL, *Council Of Europe Says Russia, Iran Abusing Interpol For Political Purposes*, 26 April 2017, <https://www.rferl.org/a/interpol-res-notcies-abused-russia-iran/28453825.html>.

16 Konstytucja Federacji Rosyjskiej z dnia 12 grudnia 1993 r. z poprawkami zatwierdzonymi podczas ogólnonarodowego głosowania z dnia 1 lipca 2020 treść w języku rosyjskim dostępna pod adresem: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202007040001>

17 *Federal Act No. 3132-1 "On the Status of Judges" of 26 June 1992*, dostępny pod adresem: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4369>.

18 Federal Constitutional Law no. 1-fkz of December 31, 1996 on the Judicial System of the Russian Federation, dostępny pod adresem: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/WTACCRUS48A5_LEG_80.pdf.

1. Dane Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych i Amnesty International

W raporcie Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych o przestrzeganiu praw człowieka na świecie w 2020 r.¹⁹ podkreślono, że pomimo tego, iż według rosyjskiego prawa władza sądownicza jest niezależna, to jednak sędziowie pozostają pod silnym wpływem władzy wykonawczej, wojska i służb bezpieczeństwa, szczególnie w głośnych lub wrażliwych politycznie sprawach, a także podatni są na korupcję. Z raportu tego wynika także, że rozstrzygnięcia niektórych postępowań sądowych okazały się z góry ustalone²⁰. Raport wskazuje również na rażąco niski wskaźnik uniewinnień. W 2019 r. było to jedynie 0.36% wszystkich spraw toczących się przed sądami Federacji Rosyjskiej²¹.

Amnesty International w swoim najnowszym raporcie nt. sytuacji praw człowieka w Federacji Rosyjskiej w 2020 r. wskazuje, iż naruszanie prawa do rzetelnego procesu sądowego było nadal powszechne w stosunku do poprzednich raportów tej organizacji²². Wskazano, iż zmiany konstytucyjne i ustawodawcze w Rosji jeszcze bardziej ograniczyły prawo do rzetelnego procesu sądowego, m.in. poprzez przyznanie prezydentowi prawa do nominowania sędziów Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego oraz inicjowania nominacji wszystkich sędziów federalnych i odwoływania sędziów federalnych wyższego szczebla. Według raportu, w 2021 roku skazano łącznie dziewięciu młodych mężczyzn na osiemnaście lat pozbawienia wolności za rzekomą działalność o charakterze terrorystycznym w ramach przynależności do organizacji „Network”, która okazała się nie istnieć. Wszelkie doniesienia na temat sfabrykowania dowodów, tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania zostały przez sądy zignorowane²³.

Departament Stanu Stanów Zjednoczonych wskazuje także na doniesienia o naciskach na adwokatów reprezentujących klientów, którzy podlegali politycznie umotywowanym oskarżeniom i innym formom represji. Powszechną praktyką sędziów jest usuwanie adwokatów z rozpraw sądowych bez uzasadnionej podstawy w odwecie za zapewnianie klientom skutecznej obrony. Raport organizacji *Agora International Human Rights Group* dokumentuje również tendencję do wykorzystywania siły fizycznej przez organy ścigania w celu ingerowania w pracę adwokatów, w tym używania przemocy w celu uniemożliwienia im obecności podczas przeszukania i przesłuchania.²⁴ Na przykład we wrześniu 2018 r. policja w Krasnodarze pobiła, a następnie oskarżyła adwokata Mikhaila Benyasha o nieposłuszeństwo wobec policji, poprzez „ranienie siebie”. Policja uprzedziła Benyasha o tym, że zostanie aresztowany, jeśli w tym dniu pojawi się w centrum Krasnodaru, aby udzielić pomocy prawnej osobom, które zostały nielegalnie zatrzymane podczas protestów. Policja twierdziła, że obrażenia widoczne na głowie Benyasha wynikały z uderzenia przez adwokata

---

19 Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, *United States Department of State, Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Russian Federation*, dostępny pod adresem: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>.

20 Ibidem.

21 Ibidem.

22 Amnesty International, *Report 2020/2021, The state of the world's human rights*, dostępny pod adresem: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/English.pdf>.

23 Amnesty International, *Report 2020/2021, The state of the world's human rights*, dostępny pod adresem: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/English.pdf>.

24 Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, *United States Department of State, Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Russian Federation*, dostępny pod adresem: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>.

w szybę radiowozu wbrew ich rozkazom. Z kolei w kwietniu 2018 r. Moskiewska Izba Adwokacka zakazała wykonywania zawodu obrońcy praw człowieka, Markowi Feyginowi, który to w ostatnich latach reprezentował najbardziej znanych oskarżonych w procesach motywowanych politycznie. Obserwatorzy uznali ruch Izby Adwokackiej za odwet za jego pracę na rzecz tych klientów.²⁵ W sierpniu 2020 r. Izba Adwokacja wszczęła postępowanie dyscyplinarne przeciwko adwokatowi Yevgeniy Smirnov, który reprezentował dziennikarza Ivana Safronova w głośnej sprawie o zdradę stanu. Yevgeniy Smirnov jest także członkiem nieformalnego zrzeszenia prawników i dziennikarzy zajmujące się ochroną swobód obywatelskich.²⁶

2. Rada Europy

a. Komisarz Praw Człowieka

We wrześniu 2020 r., Komisarz Praw Człowieka poruszył kwestię skazania rosyjskiego historyka i obrońcy praw człowieka na trzynaście lat pozbawienia wolności, wcześniej uniewinnionego z tych samych zarzutów, pod nieobecność jego obrońcy na sali rozpraw. Komisarz wskazał, iż w Federacji Rosyjskiej nieustannie w dalszym ciągu dochodzi do naruszeń wymierzonych w obrońców praw człowieka, w tym przede wszystkim w zakresie prawa do rzetelnego procesu sądowego.²⁷ W lutym 2021 r. Komisarz zwrócił uwagę na rażące naruszenie praw człowieka, w tym prawa do rzetelnego procesu także w sprawie Aleksieja Nawalnego, aktywisty i opozycjonisty rządowego, który został skazany na trzy i pół roku pozbawienia wolności, pomimo uprzedniego stwierdzenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) skazania działacza na wyrok w zawieszeniu za arbitralne i oczywiście niezasadnione.²⁸

Jeszcze w 2016 r. Komisarze Praw Człowieka Rady Europy za lata 1999 – 2018²⁹ wskazywali, że dopóki Federacja Rosyjska nie uniezależni władzy sądowniczej od pozostałych władz, nadal istnieć będzie wiele wątpliwości, co do efektywności sądów w tym państwie³⁰. Jednoznacznie stwierdzili oni, że ówczesne procedury i kryteria powoływania, odwoływania i karania sędziów nadal zapewniają niewystarczające gwarancje obiektywnego i sprawiedliwego postępowania, a sędziowie

---

25 Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, United States Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices for 2018 – Russian Federation*, dostępny pod adresem: <https://www.state.gov/documents/organization/289419.pdf>.

26 Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, *United States Department of State, Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Russian Federation*, dostępny pod adresem: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>.

27 Rada Europy, Komisarz Praw Człowieka Rady Europy, *The Russian authorities should end continuous judicial harassment of human rights defenders*, dostępny pod adresem: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/the-russian-authorities-should-end-continuous-judicial-harassment-of-human-rights-defenders>.

28 Rada Europy, Komisarz Praw Człowieka Rady Europy, *Navalny judgment contravenes Russia's international human rights obligations*, dostępny pod adresem: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/navalny-judgment-contravenes-russia-s-international-human-rights-obligations>.

29 Nils Muižnieks (Komisarz Praw Człowieka Rady Europy w latach 2012 do 2018), Thomas Hammarberg (Komisarz Praw Człowieka Rady Europy w latach 2006 do 2012), Álvaro Gil-Robles (Komisarz Praw Człowieka Rady Europy w latach 1999 do 2006).

30 Rada Europy, Komisarz Praw Człowieka Rady Europy, *As long as the judicial system of the Russian Federation does not become more independent, doubts about its effectiveness remain*, dostępny pod adresem: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/as-long-as-the-judicial-system-of-the-russian-federation-does-not-become-more-independent-doubts-about-its-effectiveness-remain>.

pozostają narażeni na presję ze strony silnych interesów politycznych i gospodarczych. Co więcej, w ich ocenie, brak niezależności jest dodatkowo spotęgowany przez system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, który faworyzuje stanowisko prokuratury, co jest sprzeczne z zasadą równości broni. Prawo do obrony jest również osłabiane przez nękanie i inne formy nacisku na prawników, którzy zbyt często napotykają przeszkody w pomocy swoim klientom³¹.

Należy podkreślić, iż nie pierwszy raz Komisarz Praw Człowieka Rady Europy wypowiada się negatywnie na temat stanu sądownictwa w Federacji Rosyjskiej. W 2013 r. Komisarz Praw Człowieka w swoim raporcie z wizyty w Federacji Rosyjskiej w sposób szczegółowy przedstawił szereg systemowych ograniczeń, takich jak: nieprzejrzysty system nominacji sędziowskich czy brak bezstronności i niezależności prokuratury w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych³². W raporcie tym Komisarz wskazywał również na występowanie sytuacji, w których prezesi sądów nieformalnie instruowali sędziów co do treści rozstrzygnięcia postępowania. Zwrócono uwagę na usuwanie sędziów z urzędu, ilekroć krytykowany jest aparat sprawiedliwości oraz naciski na sędziów w celu rozpoznania sprawy w konkretny sposób³³.

b. GRECO (Grupa Państw Przeciwko Korupcji)³⁴

W raporcie organu monitorującego zwalczanie korupcji Rady Europy GRECO z 2018 r.³⁵, poświęconemu zagadnieniu korupcji parlamentarzystów, sędziów oraz prokuratorów, wskazywano, że Federacja Rosyjska powinna wzmocnić niezależność sądownictwa. Ponadto GRECO postulowało wprowadzenie takiego procesu rekrutacji sędziów, który jak najlepiej zachowywałby podział władzy i zwiększenie roli sędziów w procesie wyboru kandydatów zanim zostaną przedstawieni Prezydentowi. W raporcie rekomendowano ponadto, by wymagania, które muszą spełnić kandydaci na sędziów oraz sędziowie mający awansować, były bardziej obiektywne i jawne. Organizacja postuluje także wprowadzenie odpowiednich regulacji prawnych, które obligowałyby sędziów i prokuratorów do zgłaszania ewentualnych nagród lub dóbr otrzymanych od osób trzecich (w tym również od stron postępowań) oraz przyjęcie przepisów mających na celu zwiększenie przejrzystości w związku ze zgłaszanymi przez sędziów wydatkami, nieruchomościami oraz zobowiązaniami pieniężnymi³⁶. Należy również nadmienić, że z rosyjskiego Kodeksu etyki sędziowskiej usunięto przesłanki związane z niezależnością i niezawisłością sądów i sędziów (m.in. instytucje wyłączenia sędziego z powodu konfliktu interesów, osobistej relacji, znajomości ze stronami postępowania czy interes sędziów w rozstrzygnięciu sprawy), o przywrócenie których postulowano w raporcie GRECO³⁷. W raporcie GRECO z 2020 r. z wykonania przez Federację Rosyjską zaleceń wskazano, że nie wprowadzono odpowiednich zmian w zakresie rekrutacji sędziów oraz nie przywrócono do

---

31 Ibidem.

32 Rada Europy, Raport Komisarza Praw Człowieka Rady Europy Nilsa Muižnieksa z jego wizyty w Federacji Rosyjskiej w dniach 3-12 kwietnia 2013 r., dostępny pod adresem: <https://rm.coe.int/16806db6f2>.

33 Ibidem.

34 Rada Europy, Grupa Państw Przeciwko Korupcji, *The Council of Europe Group of States against Corruption (GRECO)*.

35 Rada Europy, *Forth Evaluation Round Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors*, 22 marca 2018 r., raport opublikowany w: GrecoEval 4Rep(2017)2, dostępny pod adresem: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680794c4f>.

36 Ibidem.

37 Ibidem.

Kodeksu etyki sędziowskiej odpowiednich przesłanek związanych z niezależnością i niezawisłością sądów i sędziów, a większość zaleceń wprowadzono jedynie częściowo³⁸.

c. Europejski Trybunał Praw Człowieka

Artykuł 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności gwarantuje każdemu prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPC, Trybunał) wielokrotnie jednak orzekał o naruszeniu prawa do rzetelnego procesu sądowego przez Federację Rosyjską.

W wyroku w sprawie *Kudeshkina przeciwko Rosji* z 26 lutego 2009 r. Trybunał orzekł o naruszeniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej: Konwencja) wobec sędzi usuniętej z urzędu po tym, gdy odmówiła uwzględnienia wniosku prokuratora i publicznie skrytykowała wywierane na nią naciski.

Warto przywołać także wyrok Trybunału z 18 maja 2010 r., w sprawie *Ozerov przeciwko Rosji*, gdzie ETPC orzekł o naruszeniu Konwencji w sytuacji, gdy pod nieobecność prokuratora, sąd *de facto* przejął jego rolę w sprawie³⁹.

Z kolei w wyroku w sprawie *Baturlova przeciwko Rosji* z 19 kwietnia 2011 r., Trybunał orzekł o naruszeniu prawa do sądu w związku z instruowaniem sądu niższej instancji przez prezesa sądu okręgowego co do treści rozstrzygnięcia w konkretnej sprawie⁴⁰.

Natomiast w wyroku z dnia 17 października 2017 r. w sprawie *Navalnye przeciwko Federacji Rosyjskiej* uznano, że proces opozycjonisty Alekseja Navalnyego i jego brata Olega Navalnyego, w wyniku którego uznano braci za winnych defraudacji pieniężnych, oparty został na nieodpowiednim zastosowaniu prawa karnego, a samo postępowanie było arbitralne i niesprawiedliwe w stosunku do oskarżonych⁴¹.

W wyroku ETPC z dnia 7 listopada 2017 r. w sprawie *Cherednichenko i inni przeciwko Rosji* Trybunał orzekł o naruszeniu art. 6 Konwencji w związku z dostępem do sądu, który był uzależniony od interpretacji przepisów o terminie wniesienia apelacji w postępowaniu cywilnym. W związku z różnymi interpretacjami możliwość wniesienia apelacji istniała od daty przeczytania wyroku na posiedzeniu albo daty uzasadnienia wyroku przez sąd albo daty, od której wyrok z uzasadnieniem

---

38 Rada Europy, *Forth Evaluation Round Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors*. Compliance Report. 18.08.2020 r., dostępny pod adresem: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/16809f3c18>.

39 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie *Ozerov p. Federacji Rosyjskiej*, sygn. skargi: 64962/01, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98531>.

40 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie *Baturlova p. Federacji Rosyjskiej*, sygn. skargi: 33188/08, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104572>.

41 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie *Navalnye p. Federacji Rosyjskiej*, sygn. skargi 101/15, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177665>.

został uzupełniony o odpowiednie dane sądu albo daty, w której wyrok został doręczony stronie przez pocztę⁴².

Warto również przywołać wyrok ETPC z dnia 17 lipca 2018 r. w sprawie Mariya Alekhina i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 Konwencji poprzez uniemożliwienie skarżącemu komunikowania się z prawnikami bez podsłuchiwanie podczas procesu z związku z zbyt daleko idącymi środkami ochrony na sali sądowej, m.i.n w postaci szklanej klatki, w której znajdowały się skarżące podczas procesu⁴³.

W dniu 18 grudnia 2018 r. ETPC wydał wyrok w sprawie Murtazaliyeva przeciwko Rosji, w którym stwierdził naruszenie art. 6 Konwencji w związku z uniemożliwieniem skarżącej zapoznania się z materiałem wideo, stanowiącym dowód w jej sprawie, oraz w związku z odmówieniem przez sąd powołania trzech świadków na wniosek karzącej⁴⁴.

Co więcej, ETPC wielokrotnie zgłaszał problem niewykonywania przez Federację Rosyjską wyda-nych w sprawie wyroków, stwierdzając, iż w Federacji Rosyjskiej jest to w dalszym ciągu problem o charakterze systemowym.⁴⁵

3. Organizacja Narodów Zjednoczonych

Mimo, że akty prawne Federacji Rosyjskiej przewidują jasne kryteria, które muszą być spełnione, aby zostać sędzią, to jednak Specjalny Sprawozdawca Narodów Zjednoczonych do spraw niezależności sędziów i prawników z misji do Federacji Rosyjskiej (dalej: Specjalny Sprawozdawca ONZ) z kwietnia 2014 r. był informowany, że w praktyce obowiązkowe egzaminy nie są przejrzyste, ani anonimowe, a prezesi sądów mogą manipulować egzaminami sędziowskimi tak, by zapewnić wakat sędziowski określonych osobom⁴⁶. Zdaniem Specjalnego Sprawozdawcy ONZ takie zachowanie skutkuje ryzykiem, że nowo wybrani sędziowie mogą czuć się zobowiązani wobec prezesa sądu i prowadzić postępowanie w sposób nierzetelny.

W czasie swojej wizyty w Rosji Specjalny Sprawozdawca ONZ otrzymał wiele doniesień o bezpośrednich i pośrednich groźbach kierowanych do sędziów. Ponadto wiele osób, z którymi rozmawiał, wskazywało, że wpływ ze strony władzy wykonawczej i wpływowych osób na władzę sądowniczą jest w Rosji powszechny. W raporcie podkreślono również, że w niektórych regionach, w szczególności w małych miejscowościach, sędziowie pozostają w bliskich stosunkach z przedstawicielami

---

42 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie Cherednichenko i inni p. Federacji Rosyjskiej, sygn. skargi: 35082/13, 63216/13, 31766/15, 35428/15 i 50645/16, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178678>.

43 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie Mariya Alekhina i inni przeciwko Federacji Rosyjskiej, sygn. skargi 38004/12, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-184666%22%5D%7D>.

44 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie Murtazaliyeva przeciwko Federacji Rosyjskiej, sygn. skargi 36658/05, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-187932%22%5D%7D>.

45 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie Vasilchenko przeciwko Federacji Rosyjskiej, sygn. skargi: 34784/02, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100461%22%5D%7D>.

46 Rada Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, *Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers, Gabriela Knaul, Addendum, Mission to the Russian Federation*, 30 kwietnia 2014, raport dostępny pod adresem: www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A_HRC_26_32_Add.1_ENG.DOC.

władzy wykonawczej i z prokuratorami. Co więcej, zgodnie z ww. raportem, obrońcy nie mają takiego samego dostępu do materiałów sprawy, jak oskarżyciel oraz do osobistych prywatnych spotkań z klientem⁴⁷. Problem sygnalizowany był także przez Martina Russella z European Parliamentary Research Service w 2016 r.⁴⁸ W wielu przypadkach obrońcy mają bardzo krótki czas na zapoznanie się z dowodami posiadanymi przez prokuraturę, przez co zapoznanie się z materiałem dowodowym oraz skuteczne reprezentowanie oskarżonych jest utrudnione. Zgodnie z rosyjskim kodeksem postępowania karnego obrońca ma prawo zbierania dokumentów i dowodów oraz prowadzenia czegoś na kształt równoległego śledztwa, ale w praktyce może on korzystać jedynie z informacji, które uzyska od śledczych lub od prokuratora⁴⁹.

Ponadto, Specjalny Sprawozdawca ONZ⁵⁰ stwierdził, po przeprowadzonych badaniach w Rosji, że sędziowie są pod ogromną presją ze strony władz, by orzekać o winie oskarżonych⁵¹.

3. Stosowanie tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania

W przywołanym poprzednio raporcie Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych o przestrzeganiu praw człowieka na świecie w 2020 r. wskazano ponadto, w oparciu o liczne wiarygodne raporty, że pomimo konstytucyjnego zakazu tortur pojawiało się wiele wiarygodnych doniesień wskazujących na to, iż funkcjonariusze państwowi stosowali tortury, znęcali się i stosowali przemoc w celu wydobycia zeznań od podejrzanych oraz że nie są oni pociągani do odpowiedzialności za takie działania⁵². Według raportu, fizyczne znęcanie się nad podejrzаныmi przez funkcjonariuszy policji miało charakter systemowy⁵³. Według oficjalnych danych opublikowanych po raz pierwszy przez Komitet Śledczy Federacji Rosyjskiej, w latach 2015-2018 na każde 44 zgłoszenia dotyczące przemy, której dopuścili się pracownicy Federalnej Służby Więziennej, wszczęto tylko jedną sprawę karną. Jednak zgodnie z raportem opublikowanym 25 lipca 2021 r. przez niezależną gazetę informacyjną „Nowaja Gazieta”, w ciągu ostatnich 10 lat dziesiątki tysięcy przypadków pobić i tortur stosowanych przez wojsko, policję i inne siły bezpieczeństwa mogły pozostać bezkarne⁵⁴.

Amnesty International w swoim raporcie za rok 2020/2021 wskazało, iż tortury i inne formy niehumanitarnego traktowania nadal są powszechne w Federacji Rosyjskiej i w stosunku do poprzednich lat, sytuacja nie uległa poprawie⁵⁵.

---

47 Ibidem.

48 EPRS | European Parliamentary Research Service, Martin Russell, wrzesień 2016, dostępny na stronie: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2016\)589768](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2016)589768).

49 Rada Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, *Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers, Gabriela Knaul, Addendum, Mission to the Russian Federation*, 30 kwietnia 2014, raport dostępny pod adresem: <https://digitallibrary.un.org/record/771915>.

50 Ibidem.

51 Ibidem.

52 Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, *United States Department of State, Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Russian Federation*, dostępny pod adresem: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>.

53 Ibidem.

54 Ibidem.

55 Amnesty International, *Report 2020/2021, The state of the world's human rights*, dostępny pod adresem: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/English.pdf>.

W 2017 r. Trybunał ponownie orzekł o naruszeniu art. 3 (zakaz tortur) i 5 § 1 (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego) Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Sprawa *Blokhin przeciwko Federacji Rosyjskiej* dotyczyła umieszczenia przez okres trzydziestu dni w tymczasowym więzieniu dla nieletnich sprawców dwunastoletniego chłopca, który cierpiał na umysłowe i neurobehawioralne zaburzenia⁵⁶. Ponadto w 2017 r. w sprawie *Olisov i inni przeciwko Federacji Rosyjskiej*, Trybunał orzekł o naruszeniu przez funkcjonariuszy policji art. 3 Konwencji w stosunku do wnioskodawców, którzy odmówili przyznania się do popełnienia przestępstwa⁵⁷. Ponadto wnioskodawcy podnieśli, że organy odmówiły zbadania zarzutów. Zgodnie z zeznaniami wnioskodawców działania funkcjonariuszy policji polegały m.in. na pobiciu z użyciem pałki, duszeniu oraz podwiązywaniu linami w niekorzystnych pozycjach.

4. Warunki panujące w placówkach penitencjarnych

Według Raportu Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych o przestrzeganiu praw człowieka w 2020 r., warunki w poszczególnych jednostkach penitencjarnych w Federacji Rosyjskiej różnią się między sobą, ale czasami są ciężkie i zagrażające życiu. Osadzeni mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, brakuje żywności, powszechna jest przemoc ze strony strażników oraz pomiędzy osadzonymi, a ponadto poważny problem w jednostkach penitencjarnych w Federacji Rosyjskiej stanowi przeludnienie. Woda pitna czasami jest racjonowana, brak jest też wystarczającego dostępu do opieki zdrowotnej na odpowiednim poziomie⁵⁸. Podkreślono, iż przemoc fizyczna i seksualna ze strony strażników więziennych ma charakter systemowy.⁵⁹

Amnesty International z kolei wskazało, iż w 2020 r. opieka zdrowotna i warunki sanitarne w zakładach karnych były nadal niewystarczające, a sytuacja uległa dalszemu pogorszeniu w wyniku pandemii.⁶⁰

Z kolei ETPC w pilotażowym wyroku z 10 kwietnia 2012 r. w sprawie *Ananyev i inni przeciwko Federacji Rosyjskiej* orzekł, że władze naruszyły artykuły 3 (zakaz tortur i niehumanitarnego traktowania) i art. 13 (dostęp do skutecznego środka prawnego) Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej też jako: EKPC)⁶¹. ETPC stwierdził w tym wyroku, że zła sytuacja w aresztach śledczych ma charakter systemowy, gdyż od 2002 r. Trybunał orzekł w licznych sprawach przeciwko Rosji o naruszeniu art. 3 oraz art. 13 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. W przywołanym wyroku ETPC wskazał na naruszenia stanowiące niehumanitarnie i poniżające traktowanie: brak odpowiedniej powierzchni w celach, brak miejsc do spania, nieuzasadnione ograniczenia w dostępie do świeżego powietrza i światła naturalnego oraz brak prywatności

---

56 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie *Blokhin p. Federacji Rosyjskiej*, sygn. skargi: 47152/06, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161822>.

57 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie *Olisov i inni p. Federacji Rosyjskiej*, sygn. skarg: 10825/09, 12412/14 i 35192/14, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173251>.

58 Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, *United States Department of State, Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Russian Federation*, dostępny pod adresem: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>.

59 Ibidem.

60 Amnesty International, *Report 2020/2021, The state of the world's human rights*, dostępny pod adresem: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/English.pdf>.

61 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie *Ananyev p. Federacji Rosyjskiej*, sygn. skarg: 42525/07, 60800/08, dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108465>.

w trakcie korzystania z urządzeń sanitarnych. Należy nadmienić, że w omawianym wyroku ETPC zaznaczył, że ww. naruszenia nie są pojedynczymi przypadkami, ale powszechnie występującym problemem, wynikającym z wadliwego systemu penitencjarnego oraz braku środków prawnych i administracyjnych, które mogłyby zostać zastosowane w takich sytuacjach. Jednocześnie Trybunał wskazał na brak skutecznych środków prawnych umożliwiających składanie skarg na złe warunki w miejscach pozbawienia wolności na terytorium Federacji Rosyjskiej⁶².

W wyroku z 27 sierpnia 2019 r. ETPC stwierdził, że Rosja naruszyła przepisy Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w związku z aresztowaniem i śmiercią prawnika Siergieja Magnickiego w zakładzie karnym oraz jego pośmiertnym skazaniem⁶³. Sprawa Magnickiego od lat była przedmiotem zainteresowania działaczy na rzecz praw człowieka na całym świecie, jako przykład rażących naruszeń praw człowieka w Rosji. Trybunał stwierdził, że doszło do naruszenia art. 3 EKPC z uwagi na maltretowanie Magnickiego i brak efektywnego dochodzenia w tym zakresie. Z dokumentów wynikało, że na ciele mężczyzny znaleziono siniaki i otarcia, które mogły być spowodowane uderzeniami gumową pałką przez funkcjonariuszy zakładu karnego. Ponadto, choć po śmierci Magnickiego wszczęto dochodzenie, to było ono jednak nierzetelne – postępowanie umorzono przyjmując bezpodstawnie, że do zgonu doszło wskutek samookaleczenia wywołanego agresywnym zachowaniem Magnickiego, ignorując dowody świadczące o stosowaniu wobec mężczyzny przemocy fizycznej przez funkcjonariuszy. ETPC uznał, że niezgodne z art. 3 EKPC były także warunki panujące w zakładzie karnym (przeludnienie). Trybunał orzekł również, że w sprawie doszło do naruszenia prawa do życia (art. 2 EKPC) z uwagi na niezapewnienie Magnickiemu odpowiedniej opieki medycznej oraz nieprzeprowadzenie rzetelnego postępowania wyjaśniającego okoliczności zgonu mężczyzny. Niezgodne z EKPC było też zbyt długie stosowanie tymczasowego aresztowania wobec Magnickiego (art. 5 ust. 3 EKPC), a także jego pośmiertne skazanie. W odniesieniu do tego ostatniego Trybunał stwierdził, że prowadzenie postępowania po śmierci oskarżonego prowadzące do jego skazania, narusza standardy rzetelnego procesu (art. 6 ust. 1 EKPC) oraz zasadę domniemania niewinności (art. 6 ust. 2 EKPC).

W wyroku z dnia 2 czerwca 2020 r. N.T. przeciwko Federacji Rosyjskiej⁶⁴ ETPC orzekł jednogłośnie, że doszło do: naruszenia artykułu 3 (zakaz tortur i nieludzkiego traktowania) EKPC. Sprawa dotyczyła rutynowego zakładania kajdanek i różnych aspektów surowego reżimu pozbawienia wolności, które były wobec skarżącego stosowane przez kilka lat, wyłącznie na podstawie skazania go na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Trybunał stwierdził w szczególności, że Rosja nie uzasadniła przedłużającej się izolacji skarżącego, ani rutynowego zakładania kajdanek przez ponad pięć lat. Sytuację skarżącego pogorszył ponadto fakt, że przebywał on w swojej celi przez około 22,5 godziny dziennie, bez wykonywania jakichkolwiek innych czynności, takich jak praca czy nauka, oraz fakt, że często musiał nosić ciężkie wiadro ze swoimi nieczystościami, aby opróżnić je na zewnątrz, gdy był skuty kajdankami. ETPC uznał, że traktowanie skarżącego musiało wywołać u niego znaczny stres oraz było nieludzkie i poniżające. Trybunał uznał, że naruszenie stwierdzone w sprawie ujawniło problem systemowy, który dotyczył każdego skazanego na karę dożywotniego

---

62 Ibidem.

63 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie Magnitskiy i inni p. Federacji Rosyjskiej (sygn. skarg: 32631/09 i 53799/12), dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195527>.

64 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie N.T. p. Federacji Rosyjskiej (sygn. skargi: 14727/11), dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202633>.

pozbawienia wolności w ciągu pierwszych dziesięciu lat i zasugerował środki, które można by podjąć w celu reformy.

W 2019 r. ETPC wydał także wyrok w sprawie Utvenko i Borisov przeciwko Federacji Rosyjskiej, gdzie jednomyślnie stwierdził naruszenie artykułu 3 EKPC z uwagi na brak skutecznego śledztwa w sprawie zarzutów skarżącego dotyczących złego traktowania w zakładzie karnym⁶⁵.

W maju 2017 r. ETPC orzekł w sprawie 8 więźniów, których przewożono transportem więziennym, uznając transport za niehumanitarne i nieludzkie traktowanie. Sprawa dotyczyła m.in. Anna Lozinskaya i Valery Tokareva, którzy byli przewożeni transportem więziennym w przegrodach o powierzchni 0,3 m². W lutym 2018 r. ETPC orzekł w sprawie kolejnych 9 więźniów przewożonych w złych warunkach (brak odpowiedniego ogrzewania i wyżywienia, przeludnienie w transporcie). Jednym ze skarżących był Gennadiy Afanasyev, obywatel Ukrainy zatrzymany na Krymie po okupacji półwyspu⁶⁶. W kwietniu 2019 r. ETPC wydał wyrok w kolejnej sprawie, w której orzekł, że transport 6 więźniów naruszył art. 3 EKPC⁶⁷. Na ten problem wskazywało także Amnesty International w raporcie za rok 2017, wskazując, że czasami transport więźniów trwał nawet miesiąc i więcej, w trakcie którego więźniowie narażeni są na przebywanie w zatłoczonych środkach transportu i pobytu w licznych celach tymczasowych⁶⁸.

Natomiast zgodnie z raportem Amnesty International *Prisoner Transportation in Russia: Travelling Into the Unknown*⁶⁹, w trakcie transportu więźniowie nie mogą przyjmować przepisanych leków, które zatrzymują funkcjonariusze. Powołując się na zeznania byłego więźnia Amnesty International zauważa, że skutkiem takiego zachowania funkcjonariuszy służb więziennych jest poważne ryzyko naruszenia życia i zdrowia. W 2016 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł o sprawie Amura Khalukova, który razem z pełnomocnikiem wnosił o odroczenie terminu transportu z Nalchik w Kabardo-Bałkarii do nieznanego więzienia, ponieważ cierpiał na chorobę nerek i wymagał leczenia. Mimo orzeczenia przez Trybunał środków zaradczych, osadzony został przewieziony po miesięcznym transporcie do nowego więzienia. W związku z nieotrzymaniem odpowiednich leków w trakcie transportu mężczyzna zmarł w szpitalu w regionie Kirov w 2016 r.

Co więcej – jak zauważa Amnesty International – często zdarzały się sytuacje, gdzie władze więzienia zakazywały wstępu do więzień niektórym niezależnym obserwatorom bez podawania odpowiednich podstaw. Rosyjska organizacja pozarządowa OVD-Info przywołuje przykład Nikolaya Karpiuka, obywatela Ukrainy, który w trakcie trwania śledztwa przeciwko niemu był kilka razy przenoszony

---

65 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie Utvenko i Borisov p. Federacji Rosyjskiej (sygn. skargi: 45767/09), dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189726>.

66 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie Klemenkov i inni p. Federacji Rosyjskiej, skargi numer: 56110/09, 20715/16, 58029/16, 63593/16, 73369/16, 79613/16, 79681/16, 3765/17, 5269/17, dostępne pod adresem <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180653>.

67 Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok w sprawie Tomov i inni p. Federacji Rosyjskiej (sygn. skarg: 18255/10, 63058/10, 10270/11, 73227/11, 56201/13, 41234/16), dostępny pod adresem: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192209>.

68 Amnesty International, *Report 2017/2018, The state of the world's human rights*, dostępny pod adresem: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/POL1067002018ENGLISH.pdf>.

69 Russian Federation: Prison transportation in Russia: Travelling into the unknown, 25 October 2017, Index number: EUR 46/6878/2017, dostępny pod adresem: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/6878/2017/en/>.

do różnych aresztów śledczych⁷⁰. Podczas jego pobytu w obwodzie czelabińskim lokalni obrońcy praw człowieka próbowali zweryfikować jego miejsce pobytu oraz uzyskać dostęp do niego, ale administracja lokalnego aresztu śledczego odmówiła im spotkania z Nikolayem Karpiukiem⁷¹.

W kwietniu 2021 r. czterech Wysokich Sprawozdawców Rady Praw Człowieka ONZ wyraziło swoje obawy wobec warunków, w których przebywa w zakładzie penitencjarnym działacz społeczny i polityk Aleksei Navalny. Zgodnie z komunikatem na początku marca 2021 r. pojawiły się doniesienia o gwałtownym pogorszeniu się stanu jego zdrowia, jednak władze więzienne nie zapewniły mu odpowiedniej opieki medycznej ani nie pozwoliły na odwiedziny jego własnych lekarzy. Po tym, jak pojawiły się doniesienia, że grozi mu nieodwracalne uszkodzenie nerek i możliwe zatrzymanie akcji serca, został przewieziony do szpitala. Podkreślono, iż Aleksei Navalny nadal nie ma dostępu do wybranych przez siebie specjalistów medycznych. Wskazano, iż warunki te najprawdopodobniej mają charakter tortur lub niehumanitarnego traktowania i nie spełniają międzynarodowych standardów w tym zakresie.⁷²

5. Wpływ konfliktu Federacji Rosyjskiej z Ukrainą na poszanowanie praw człowieka z uwzględnieniem ataku zbrojnego Federacji Rosyjskiej na Ukrainę z dnia 24 lutego 2022 r.

Jak wskazuje raport Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych o przestrzeganiu praw człowieka w Federacji Rosyjskiej w 2020 r., w związku z atakiem zbrojnym Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2014 r. znacząco obniżył się poziom poszanowania praw człowieka na terytoriach spornych. Oprócz działań o charakterze zbrojnym na terytorium Ukrainy władze rosyjskie przeprowadzały także politycznie motywowane aresztowania, zatrzymania i procesy obywateli Ukrainy w Rosji. Z wielu raportów wynika, że aresztowani obywatele Ukrainy skarżyli się na tortury i niehumanitarnie lub poniżające traktowanie. Raport wskazuje także, że aktualnie w więzieniach w Federacji Rosyjskiej znajduje się wielu więźniów politycznych, którzy są obywatelami Ukrainy, skazanych m.in. za udział w protestach przeciwko zajęciu Krymu przez Federację Rosyjską lub za przynależność do „niepożądanych organizacji zagranicznych”⁷³. Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu w swoim raporcie z 2017 r. wskazał, że osoby, wobec których toczyły się postępowania sądowe w związku z wyrażeniem otwartego poparcia dla Ukrainy, bardzo rzadko były uniewinniane w związku z naciskami ze strony prokuratury i administracji sądowej wobec sądów⁷⁴. Arbitralne zatrzymania

---

70 ОВД-Инфо, Длинный окольный путь, 18 maja 2016 r., dostępny pod adresem: <https://ovdinfo.org/articles/2016/05/18/dlinny-okolnyy-put>.

71 Ibidem

72 Rada Praw Człowieka ONZ, *Russia: UN experts say Navalny in "serious danger", call for medical evacuation*, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2021/04/russia-un-experts-say-navalny-serious-danger-call-medical-evacuation?LangID=E&NewsID=27019>.

73 Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, *United States Department of State, Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Russian Federation*, dostępny pod adresem: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>.

74 Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu, *Country of Origin Information Report: Russian Federation: State Actors of Protection*, marzec 2017, dostępny pod adresem:

oraz stosowanie tortur wobec obywateli Ukrainy ze strony grup zbrojnych popieranym przez Federację Rosyjską zostało także potwierdzone przez Human Rights Watch w raporcie z 2021 r.⁷⁵

Nie sposób również pominąć wpływu napaści zbrojnej Federacji Rosyjskiej na Republikę Ukrainy w dniu 24 lutego 2022 r. na poszanowanie praw człowieka na terytorium Federacji Rosyjskiej.

Zgodnie z raportem Biura Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej na dzień 8 marca 2022 r., w wyniku napaści zbrojnej zmarło ok. 474 osób cywilnych. W wielu miastach brakuje dostępu do wody, prądu czy ogrzewania. Raport wskazuje również na celowe atakowanie obiektów i osób cywilnych przez Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej⁷⁶.

Ponadto, Human Rights Watch podkreśla, iż w wyniku tych wydarzeń, w wielu miastach (zarówno na terytorium Federacji Rosyjskiej i Republiki Ukrainy) doszło do licznych protestów wyrażających poparcie dla Ukrainy i krytykujących administrację Federacji Rosyjskiej. Zgodnie z danymi OVD-Info, od dnia 24 lutego 2022 r. do dnia 16 marca 2022 r. na wiecach na terytorium Federacji Rosyjskiej zatrzymanych zostało ok. 14 975 osób⁷⁷. W raporcie Human Rights Watch wskazuje się również na wprowadzone 4 marca 2022 r. zmiany legislacyjne w kodeksie karnym Federacji Rosyjskiej, zgodnie z którymi za rozpowszechnianie fałszywych informacji o operacjach wojskowych, wzywaniu do nałożenia sankcji na Rosję i dyskredytację sił zbrojnych grozi kara do 15 lat pozbawienia wolności⁷⁸. Human Rights Watch wyraziło także obawę, że wprowadzone regulacje będą miały efekt retroaktywny⁷⁹.

Ponadto, w dniu 15 marca 2022 r. na mocy decyzji Komitetu Ministrów Rady Europy w związku z rażącym naruszeniem art. 3 Statutu Rady Europy Federacja Rosyjska przestała być członkiem Rady Europy.⁸⁰ W rezultacie nie będzie już możliwe wnoszenie skarg przeciwko Federacji Rosyjskiej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w oparciu o Europejską Konwencję Praw Człowieka. Niewątpliwie będzie to miało negatywne skutki dla monitorowania i egzekwowania odpowiedniego standardu praw człowieka na terytorium Federacji Rosyjskiej oraz możliwości dochodzenia ich poszanowania. Dodatkowo, w konsekwencji, Federacja Rosyjska nie będzie już w praktyce zobligowana do przestrzegania Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, w tym art. 1 Protokołu nr 13 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, ustanawiającego zakaz stosowania kary śmierci. Jednocześnie, jest to potwierdzenie ze strony Rady Europy, iż Federacja Rosyjska nie stosuje się do międzynarodowych zobowiązań w zakresie praw człowieka.

W tej chwili nie wiadomo dokładnie, jaki będzie wpływ napaści zbrojnej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę na standard poszanowania praw człowieka na terytorium Federacji Rosyjskiej, w szczególności wobec obywateli Ukrainy. Jednakże, w opinii HFPC, aktualne wydarzenia mogą

75 Human Rights Watch, *Ukraine: Torture, Ill-Treatment by Armed Groups in East*, dostępny pod adresem: <https://www.hrw.org/news/2021/07/05/ukraine-torture-ill-treatment-armed-groups-east>.

76 Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej, *Ukraine: Humanitarian Impact. Situation Report (as of 3:00 p.m. (EET) on 8 March 2022)*, dostępny pod adresem: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2022-03-08_Ukraine%20Humanitarian%20Impact%20SitRep_final.pdf.

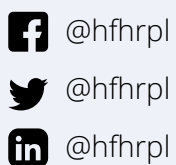
77 OVD-Info, dostępny pod adresem: <https://ovdinfo.org/>.

78 Human Rights Watch, *Russia Criminalizes Independent War Reporting, Anti-War Protests*, dostępny pod adresem: <https://www.hrw.org/news/2022/03/07/russia-criminalizes-independent-war-reporting-anti-war-protests>.

79 Ibidem.

80 Rada Europy, *The Russian Federation is excluded from the Council of Europe*, <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>.

wskazywać – w przypadku wielu jednostek, szczególnie tych przekazywanych przymusowo władzom Federacji Rosyjskiej – na istnienie uzasadnionej obawy realnego zagrożenia dla wolności i praw zagwarantowanych im na podstawie szeregu aktów międzynarodowych.

Helsińska Fundacja
Praw Człowieka
ul. Wiejska 16
00-490 Warszawa

tel. (22) 556-44-40
fax: (22) 556-44-50
hfhr@hfhr.pl
www.hfhr.pl